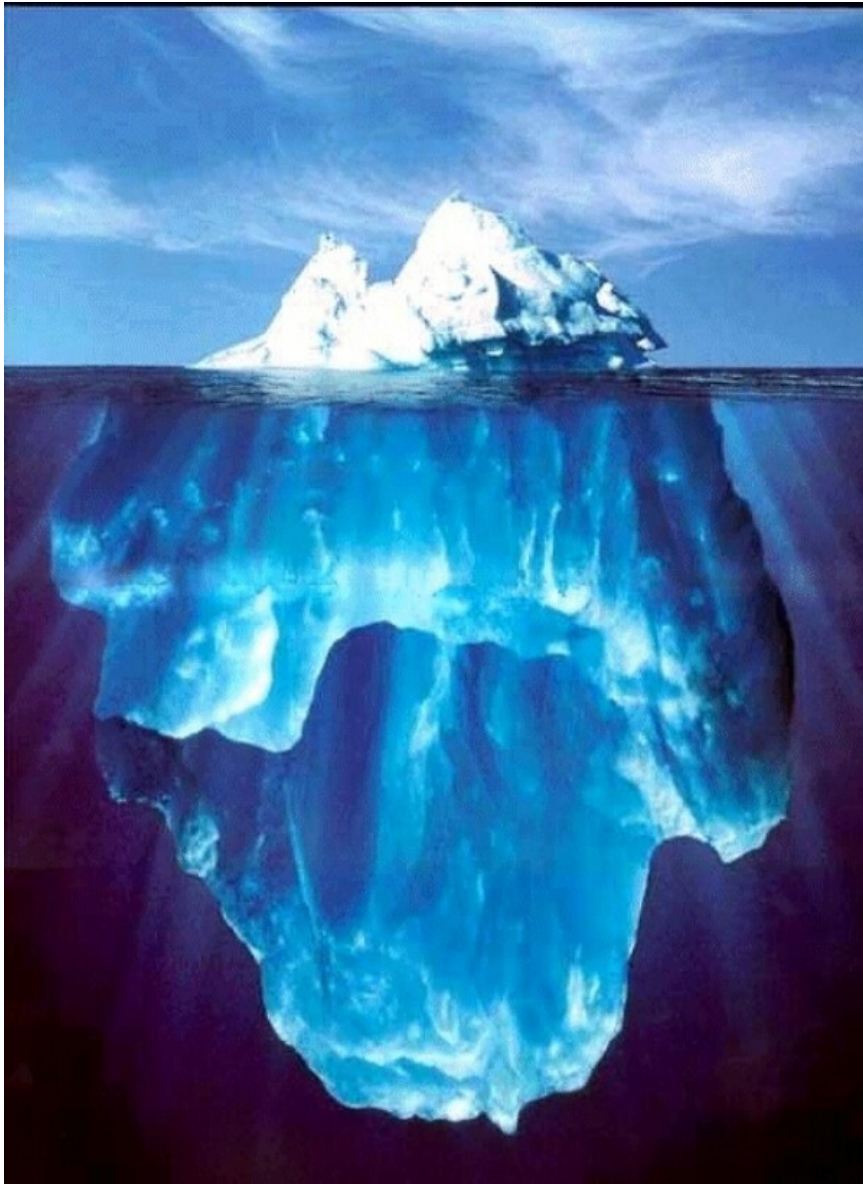

**Interní hematologická klinika LF MU a FN Brno
Centrum molekulární biologie a genové terapie
Molekulární medicína, CEITEC MU**

Proteinové, buněčné a tkáňové čipy

Jitka Malčíková
28.11.2014

Genom (20-25 tis genů)

Transkripce

Posttranskripční modifikace

Alternativní sestřih

Transkriptom

Translace

Odbourávání mRNA

Posttranslační modifikace

Alternativní konformace

Proteom (miliony proteinů)

Dynamický systém – odráží momentální stav buňky

Hladina proteinu často nekoreluje s hladinou mRNA

Rozsah exprese - 10^6

Proteomika

Proteom - soubor všech proteinů v daném biologickém systému (buňka, tkáň, organizmus)

Klinická proteomika - studuje celkový buněčný proteom v klinických vzorcích

- Cíl - identifikovat a charakterizovat proteiny zapojené do vzniku a vývoje onemocnění

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tato prezentace je spolufinancována
Evropským sociálním fondem
a státním rozpočtem České republiky

Proteomické metody

- Dvourozměrná gelová elektroforéza (2-DE)
 - Časově, finančně náročné
 - Těžko reprodukovatelné
- 2D Kapilární elektroforéza
- Hmotnostní spektrometrie
- ELISA – zejména v diagnostice
- Proteinové čipy
 - Vysokokapacitní
 - Poměrně jednoduché zpracování
 - Expresní i funkční studie
 - Vyžadováno minimální množství vzorku

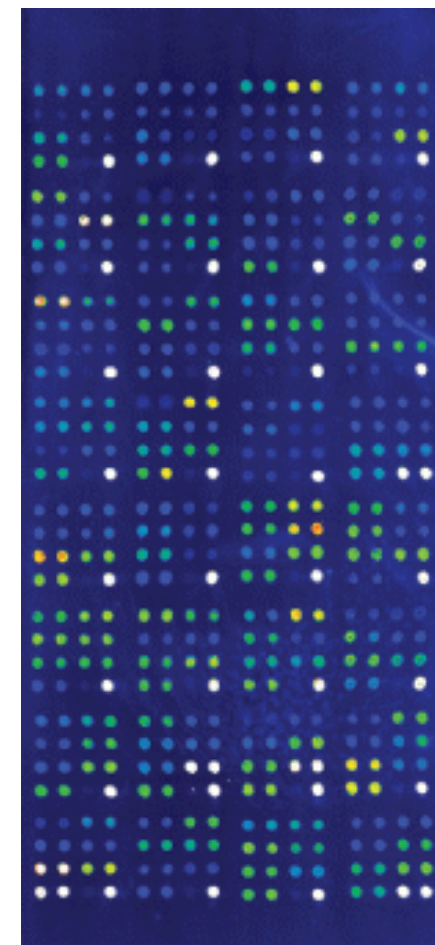

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tato prezentace je spolufinancována
Evropským sociálním fondem
a státním rozpočtem České republiky

Proteinové čipy

- Expresní („analytické“ čipy)
 - stanovení přítomnosti a koncentrace proteinů v komplexních vzorcích
 - Protilátkové čipy
 - Lyzátové čipy
 - Antigen čipy
- Funkční
 - studium interakce proteinů s jinými molekulami
 - proteiny, peptidy, nízkomolekulární látky, oligosacharidy, DNA

Princip proteinových čipů

- Vazba protilátka-antigen - mikrospot ELISA (Enzyme-Linked ImmunoSorbent Assay)
 - Miniaturizace immunoassays - malé množství vázané protilátky a malý objemu vzorku
 - Citlivější než systém se stonásobně větším objemem materiálu (vyšší poměr signal – to-noise)
 - Rychlejší provedení – kratší difuzní vzdálenost
 - Možnost multiplexování
 - Malá spotřeba materiálu
 - Citlivost řádově ve femtomolech - 10^6 molekul/ml
 - Množství navázané molekuly je sice velmi nízké, ale v rámci mikrospotu lze dosáhnout vysoké hustoty
 - Stanovení koncentrace analytu ve vzorku
 - Koncentraci přímo odpovídá množství vázaného analytu

(Ekins RP, J Pharm Biomed Anal. 1989)

Princip proteinových čipů

- Stovky – tisíce proteinů imobilizovaných ve formě mikrospotů na pevném povrchu
- Planární povrchy
 - membrány (polystyrenové, PVDF - polyvinyliden fluorid, nitrocelulosové)
 - standardní mikroskopická sklíčka
 - s chemicky modifikovaným povrchem (poly-lysin, aldehydické skupiny)
 - potažená membránou
 - mikrospoty 100–250 nm
 - „printing“ spotů je zásadní a ovlivňuje variabilitu a reprodukcibilitu
 - Kontaktní – využívá kapilární síly
 - Piezoelektricky – využívá elektrický pulz k uvolnění kapky
 - Pomalejší ale menší variabilita
 - Variabilitu snižuje přítomnost replikátů

Detekční metody

- Nejčastěji fluorescence
- Enzymaticky – značení alkalickou fosfatázou, křenovou peroxidázou
- Chemiluminiscence
- Radioaktivita
- Zvýšení signálu – značení biotinem – vazba na značený streptavidin
- Hmotnostní spektrometrie

Čipy pro stanovení antigenů

Protilátkové čipy

- Přímý formát (FPA- forward phase arrays)
- Na povrchu spotované protilátky (velikost spotu 0,3-0,5 mm)
- Inkubace se vzorkem

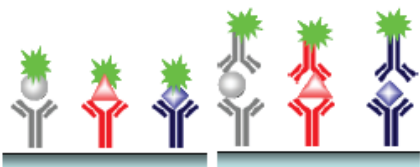
Přímé značení

Sendvičová metoda

Možnost
dvoubarevné
detekce

Vyšší citlivost
a specifita

Xiaobo et al. 2010

- Detekce stovek antigenů ve vzorku
- Expresní profilování – „large-scale“ monitorování proteinové exprese
- Cílené na určité buněčné procesy (buněčný cyklus, cytokiny, MAPK dráha, p53 dráha...)

Lyzátové čipy

- Zpětný formát (RPA – reverse phase arrays)
- Na povrchu spotované vzorky (proteinové, tkáňové lyzáty, sérum)
- Inkubace se specifickými značenými protilátkami

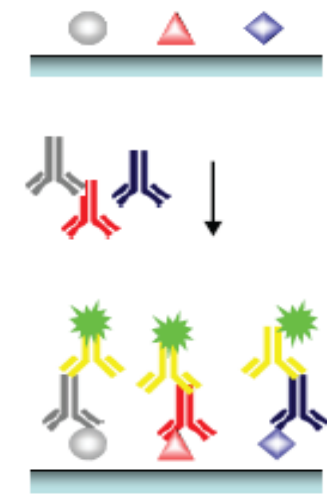
Xiaobo et al. 2010

- Srovnání exprese až desítek antigenů u stovek různých vzorků
- Nevýhoda – malá hustota studovaných molekul ve spotu
– pre-frafrakcionace pomocí 2D kapalinové chromatografie

Čipy pro stanovení protilátek

Antigen čipy

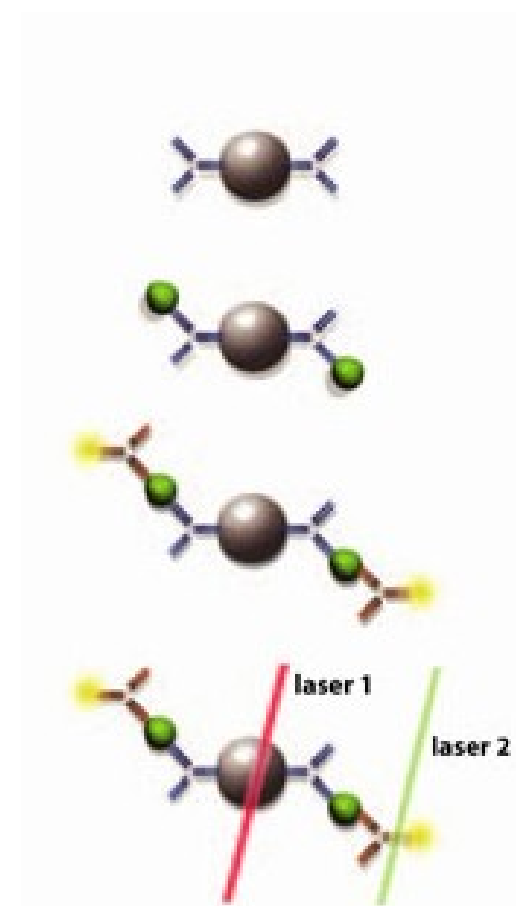
- Na povrchu spotované známé antigeny
 - syntetické proteiny, peptidy
- Inkubace se sérem obsahujícím studované protilátky
- Detekce přítomnosti protilátek ve vzorku, nejčastěji v séru

Xiaobo et al. 2010

Bead array - mikrosféry

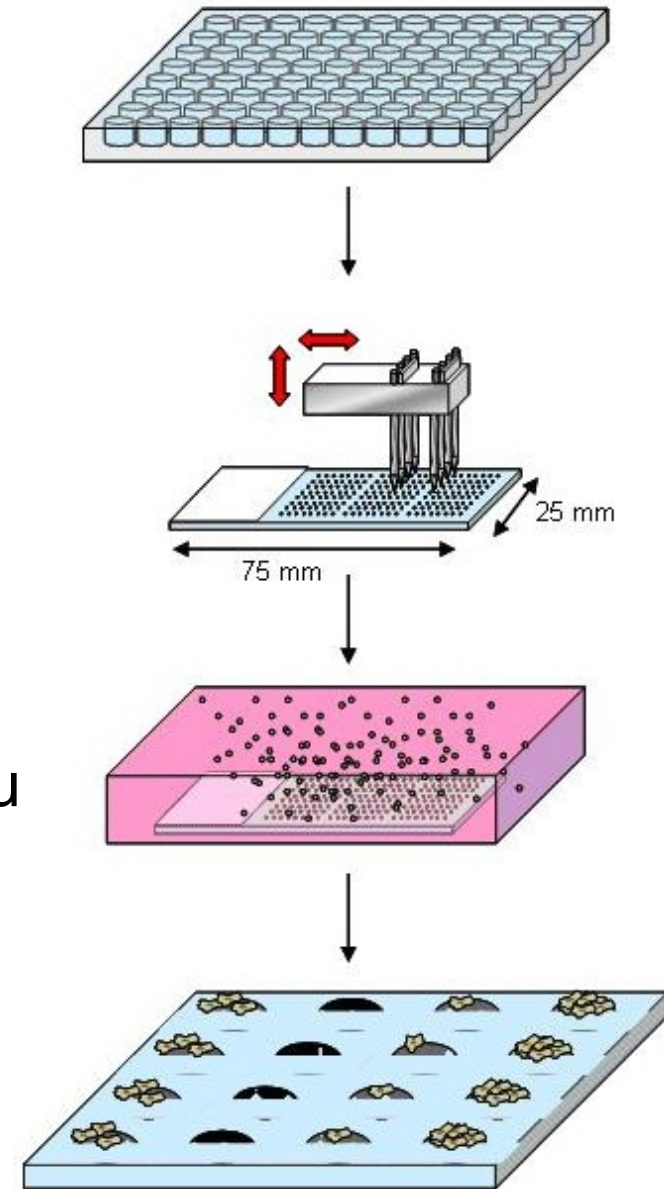
- průměr ~ 5-10 μm (velikost lymfocytu)
- polystyrenové nebo latexové kuličky
- „kódovány“ rozdílnými barvami nebo velikostmi
- Detekce – na principu flow cytometrie
 - rozpoznávání rozdílně kódovaných mikrosfér
 - identifikace a kvantifikace proteinů ve vzorku
- Množství stanovovaných proteinů je limitováno počtem druhů mikrosfér (~1000)
 - Značení Quantum dots - teoreticky až 40 000
- Možnost automatizace
- Využití – cílené – zejména detekce cytokinů, protilátek (alergie, autoimunita), ale např. i detekce fúzních proteinů a onkoproteinů
- Luminex xMAP™ - otevřený systém

www.lucerna.chem.ch

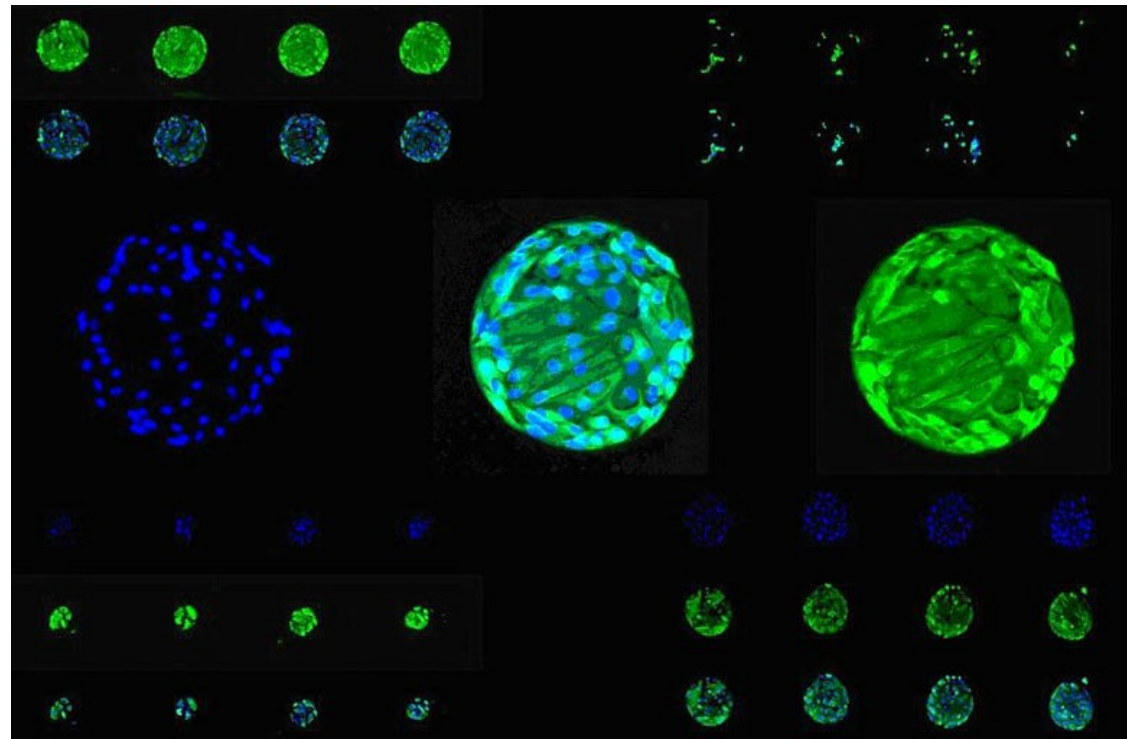
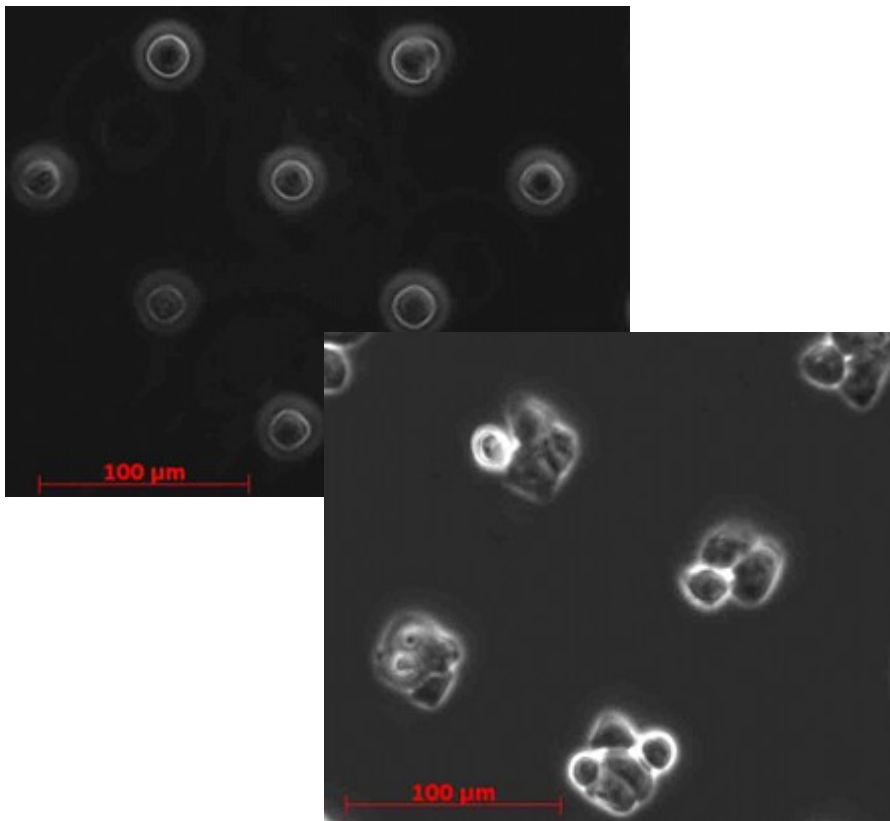
Buněčné čipy

- **Přímý formát**
 - Spotované protilátky
 - Inkubace s buněčnou suspenzí
 - Např. spotované CD molekuly – inkubace s leukocyty
 - charakterizace leukemických buněk
- „Transfekční čipy“ - buňky rostou na povrchu čipu s naspotovanou cDNA
 - Během růstu přijmou cDNA
 - Čip se spoty buněk exprimujících různé cizorodé proteiny

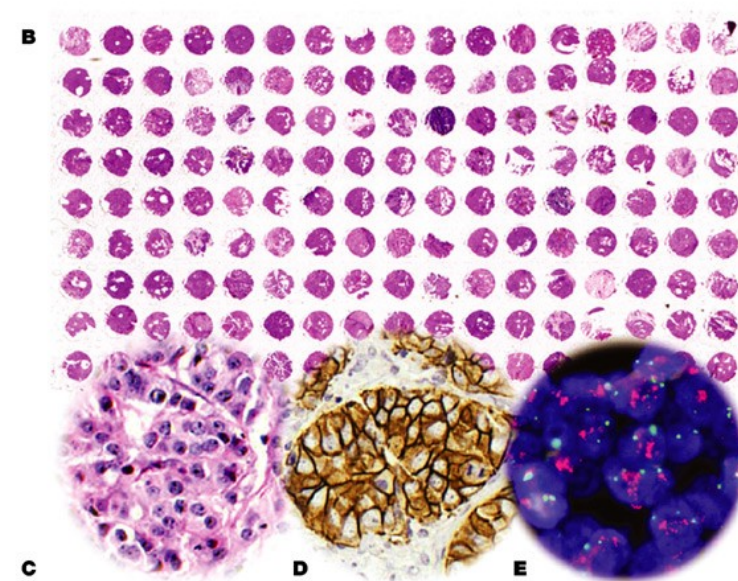
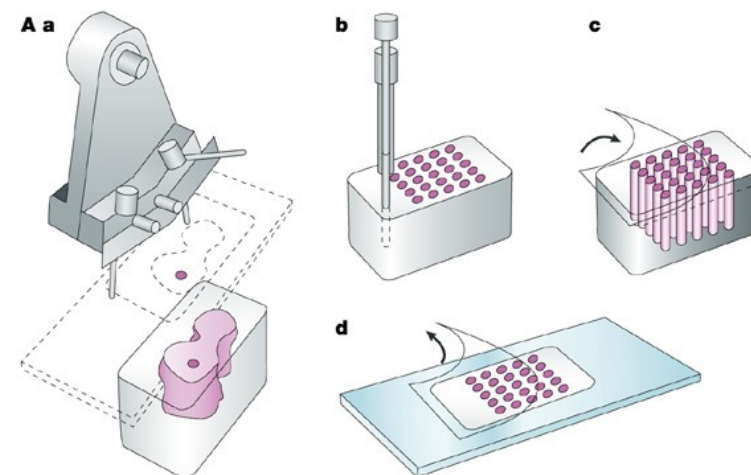
Buněčné čipy

- Detekce
 - Přímou mikroskopicky na sklíčku
 - Další charakterizace značenými protilátkami

Tkáňové čipy

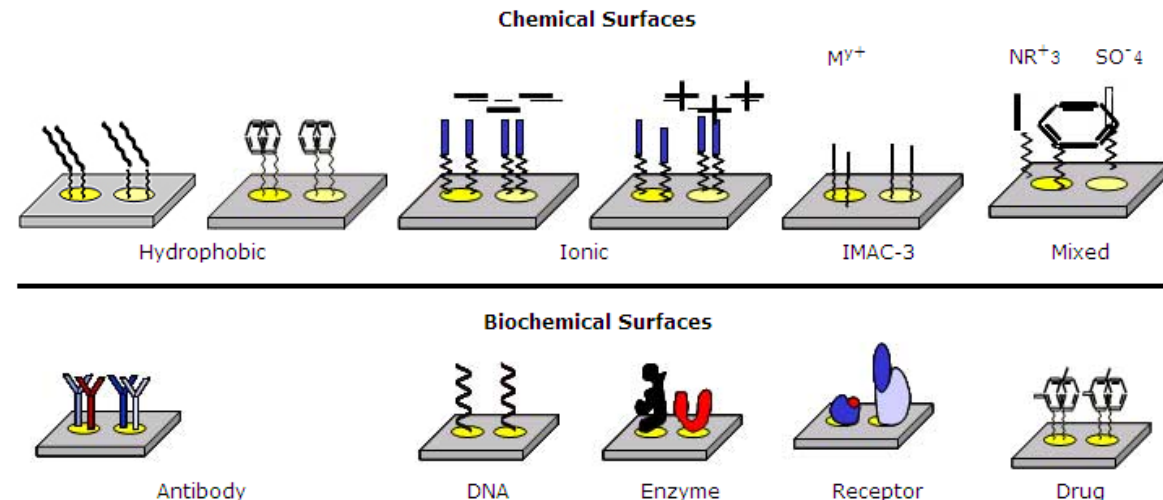
- Varianta RPA čipů (zpětný formát)
- Spotují se celé vzorky tkání např. bioptických
- Inkubace se značenými protilátkami
- Velikost spotu 0,6 - 2mm

Nature Reviews | Drug Discovery

SELDI

- Surface Enhanced Laser Desorption/Ionisation
- Inkubace lyzátů na makrospotech adsorpčního povrchu s různou povrchovou úpravou
- Nespecifická vazba proteinů
- Detekce hmotnostní spektrometrií
- Nižší citlivost
- Umožňuje vyhledávání neznámých biomarkerů

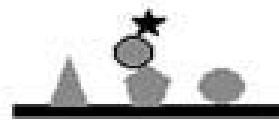

Funkční čipy

- Studium interakce s jinými molekulami
 - Inkubace s jinými proteiny, DNA, malými molekulami (oligosacharidy, terapeutika, ...)
- Studium posttranslačních modifikací
- Studium enzymatické aktivity
- Studium kofaktorů a inhibitorů
- Studium interakcí ligand-receptor

protein - DNA

protein - protein

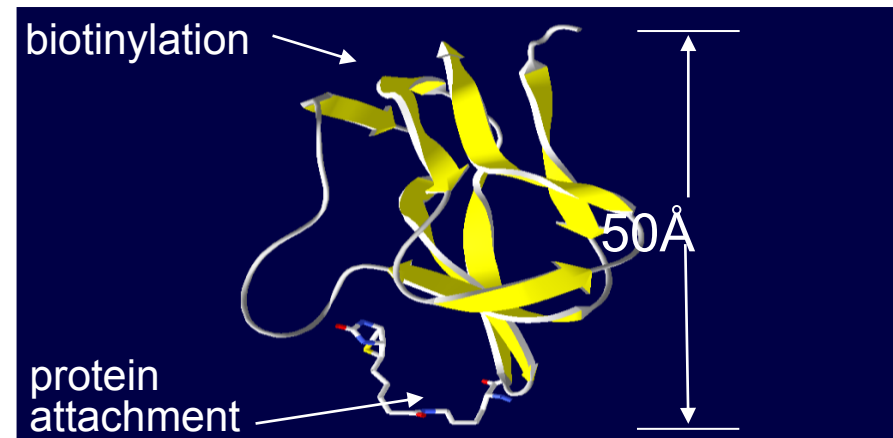
enzym - substrát

Spotovány nativní proteiny

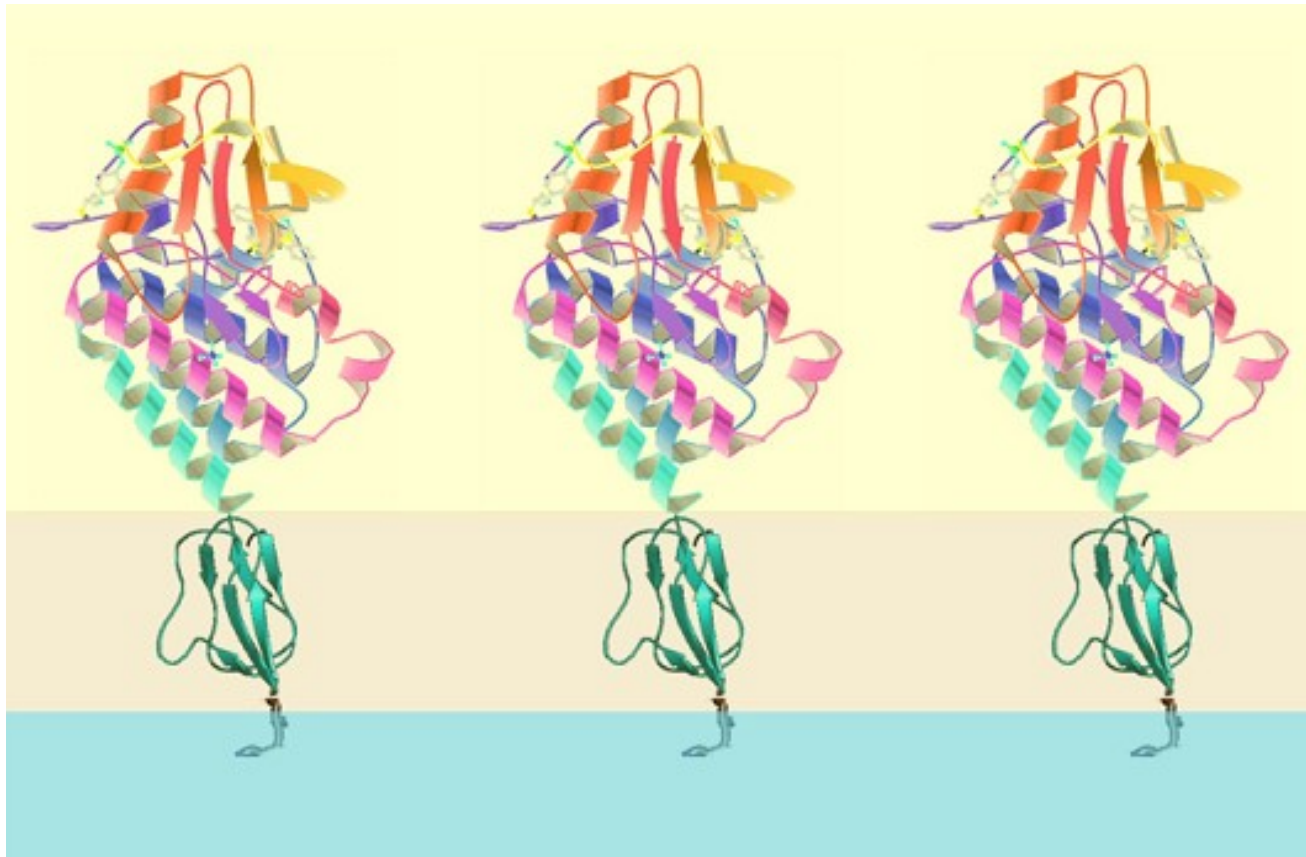
- Potřeba zachování struktury a biologické aktivity
 - Problém imobilizace, zachování konformace a orientace na čipu i během skladování
 - 1. funkční čipy – mikrojamy v silikonovém elastomeru na povrchu mikroskopického sklíčka
(Zhu et al., Nat Genet 2000)
- Nespecifická vazba přímo na povrch
 - Adsorpce
 - Kovalentní vazba přirozených chemických skupin proteinu na upravený povrch
 - Aktivní část proteinu může být schovaná, problém zachování konformace
- Chemoselektivní vazba – připojení chemické skupiny na definovanou pozici proteinu → specifická reakce s komplementární chemickou skupinou na povrchu sklíčka
 - Orientovaná pozice na sklíčku
- Imobilizace přes specifický rekombinantní tag

Imobilizace přes rekombinantní tag

- Během syntézy studovaného proteinu se na C nebo N konec přidá afinitní tag, který specificky interaguje s povrchem čipu
- Zachování orientace, konformace
- Funguje jako „spacer“ – oddálení proteinu od povrchu - odkrytí reaktivních míst a umožnění interakcí
 - Poly(aminokyseliny) – poly(His), poly(Cys), poly(Lys)
 - Glutathion-S transferáza (GSH)
 - MBP (maltózu vázající protein)
 - Biotinylovaný tag
 - ...

Využití interakce biotin - streptavidin

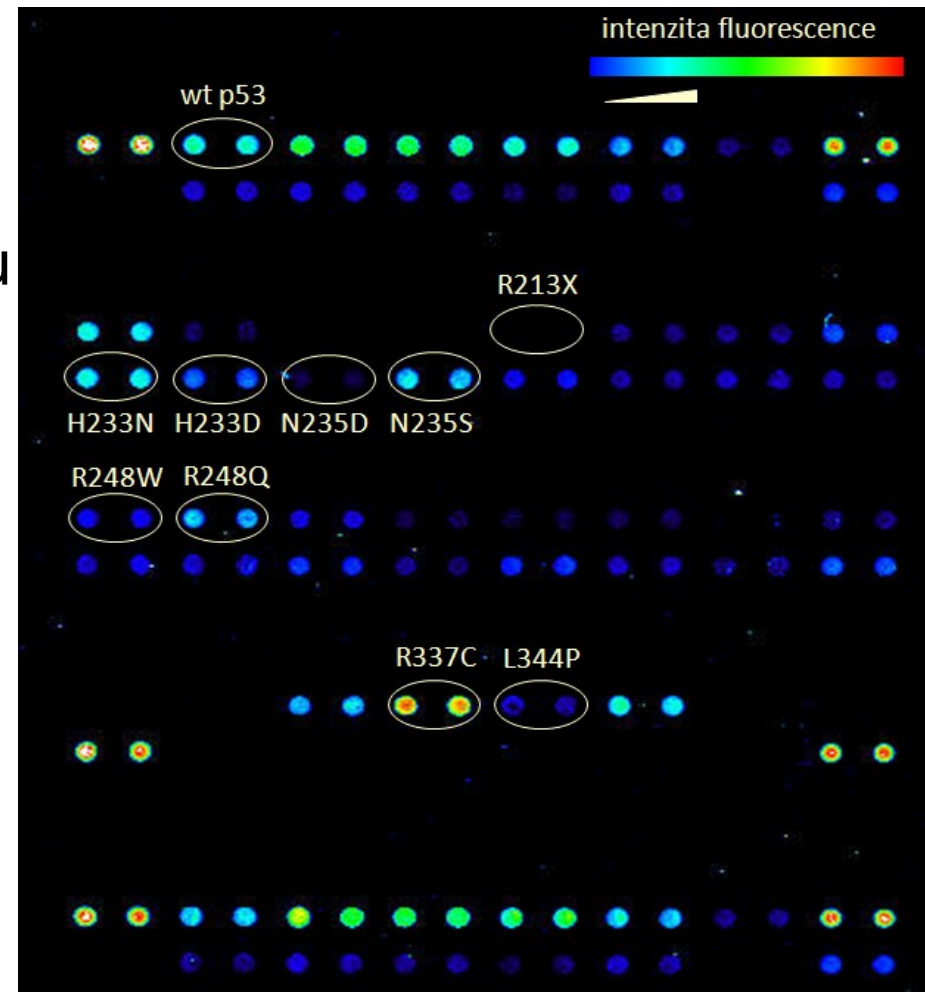
← správně složený protein

← Biotinylovaný tag

← streptavidinem pokryté
mikroskopické sklíčko

Analýza DNA-vazebných schopností p53 mutantů

- P53 array – 50 variant p53
 - wt
 - 48 mutací – 43 missense, 5 nonsense
- Studium efektu mutací a polymorfismů
 - na interakci s jinými proteiny
 - na konformaci – konformačně-specifická protilátka
 - na vazbu k DNA - vazba proteinů navázaných na čipu k fluorescenčně značeným oligonukleotidům obsahujícím responzivní elementy p53 cílových genů

Další typy funkčních čipů

- Doménové čipy
 - Spotovány pouze jednotlivé domény proteinu
 - Pochopení protein-proteinových interakcí
- Peptidové čipy
 - Inkubace s proteiny, DNA, malými molekulami (oligosacharidy, terapeutika, ...)
- Čipy s chemickými knihovnami
 - Inkubace s proteiny (enzymy, receptory...)
 - Studium inhibitorů, studium ligand-receptorových interakcí-
vyhledávání terapeutik

Typ čipu		Molekuly imobilizované na čipu	Stanovované molekuly	Inkubace	Počet spotů	Použití
expresní	protilátkové (přímý formát)	známé protilátky	antigeny	neznámý vzorek - proteinový lyzát	> 1000	proteinové profilování
	lyzátové (zpětný formát)	neznámý vzorek - proteinový lyzát	antigeny	známé protilátky	>1000	proteinové profilování
	antigen čipy	známé antigeny	protilátky	neznámý vzorek – protilátky v séru	>1000	stanovení přítomnosti protilátek v séru
funkční	protein-protein	známé proteiny v nativním, funkčním stavu nebo peptidy,		partnerské molekuly interagující s proteiny	>100	studium interakcí proteinů s partnerskými molekulami
	protein-DNA, RNA					
	protein-nízkomolekulární látky	nebo		nebo		
	Enzym-substrát	chemické látky		proteiny		

Využití

- Studium biomarkerů – diagnostické, prognostické, prediktivní
- Identifikace terapeutických cílů
- Studium vlivu terapie
- Detekce autoprotilátek a autoantigenů, studium imunitní odpovědi, analýza alergenů

Využití

- *In vitro* diagnostika – více než u ostatních typů čipů
 - Nejčastěji diagnostika autoimunitních onemocnění, alergií
 - Diagnostika infekčních onemocnění
 - Profilování biomarkerů
 - Sepse a záněty
 - Neurodegenerativní onemocnění
 - Nádorová onemocnění

Company	Application	Product
Arrayit	Infection	Pathogen antigen microarrays
Aushon	Multiplex cytokine profiling	Ciraplex
R&D system	Acute phase protein profiling	Proteome Profiler Human Cytokine Array Kit
Randox	Adhesion molecule detection Cardiac risk prediction Nervous system disfaunction Multiplex cytokine profiling Endocrinology testing Fertility hormones evaluation Metabolic syndrome and associated disorders Cancer screening and monitoring Tyiroid function testing	Adhesion Molecule Array Cardiac Array Cerebral Array Cytokine Array Endocrine Array Fertility Array Metabolic Array Tumor marker Arrays Thyroid Array
RayBiotech	Obesity array Angiogenesis Periodontal disease Ophtalmic array Inflammation	Quantibody® Quantibody® Quantibody® Quantibody® Quantibody®
Quansys	Inflammation/acute phase protein profiling Fertility hormones evaluation	Human chemokine/ cytokine Human female hormone
Phadia	Allergy	ImmunoCAP® ISAC

Cretich et al., 2014

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tato prezentace je spolufinancována
Evropským sociálním fondem
a státním rozpočtem České republiky